

Pozostalost' Milana Rastislava Štefánika v kontexte inštitucionálnych a rodinných záujmov v medzivojnovom a vojnovom období

Peter Macho

Mgr. Peter Macho, PhD.
Slovenská akadémia vied
Historický ústav
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Slovakia
e-mail: peter.macho64@gmail.com

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:1:57-68

The estate of Milan Rastislav Štefánik in the context of institutional and family interests in the interwar period and during World War II

After the tragic death of Milan Rastislav Štefánik, one of the founders of Czechoslovakia, the Czechoslovak government bought his estate and use it for museum exhibition purposes. The collection of Štefánik's effects and writing was much sought after by Slovak as well as Czech museums and memory institutions, but it finally found its home in the museum of Czechoslovak Legions in Prague established at the Ministry of Defense (Památník odboje). In 1939-1940, the collection was transferred to Slovakia to the Slovak National Museum in Martin. Today, many of these artefacts are now located in Štefánik's birth house in the village of Košariská which is a branch of the Slovak National Museum. This papers examines the tumultuous history of negotiations between the Czechoslovak government and the Štefánik family which resulted in the purchase of Štefánik's estate in 1923.

Key words: Czechoslovakia, Milan Rastislav Štefánik, estate, Albertína Štefániková, Památník odboje, Slovak National Museum

V roku 2010 vyšla pozoruhodná publikácia o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi. Sú do nej zahrnuté aj texty troch autorov, ktorí sa zaoberali otázkami konkrétnych segmentov Štefánikovej pozostalosti – Daniela Kuzmíka, Petra Sabova a Evy Králikovej.¹ Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že po zverejnení týchto odborných štúdií už nemá význam venovať sa príslušnej téme. Opak je však pravdou, lebo k nej možno pristupovať z rôznych uhlov pohľadu a z pozície viacerých vedeckých disciplín (nielen muzeológie, archívnictva a knihovedy, ale aj historiografie, etnografie, astronómie atď.). V rámci uvedenej témy je možné skúmať aj relevantné právne a finančné aspekty, rovnako zaujímavé je reflektovať fungovanie moderného byrokratického aparátu, prípadne analyzovať inštitucionálne, rodinné, či vyslovene individuálne (osobné) stratégie.

V podstate ani tento príspevok úplne nevyčerpáva mnohovrstevnatú a interesantnú problematiku „zápasu“ o Štefánikovu pozostalost', v ktorom sa stretávali rozličné záujmy rôznych inštitúcií a osôb, pričom do hry vstupovala nielen tzv. veľká politika a médiá ovplyvňujúce verejnú mienku, ale aj obyčajné ľudské emócie.

¹ Sú to nasledujúce štúdie: KRÁLIKOVÁ, Eva. Osudy jednej pozostalosti... (zbierka Milana Rastislava Štefánika). In: *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Miloslav Čaplovič, Bohumila Ferenčuhová, Mária Stanová (Eds.). Bratislava : Vojenský historický ústav – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci s Historickým ústavom SAV v Bratislave a Slovenským národným archívom v Bratislave, 2010, s. 269-275; KUZMÍK, Daniel. Osudy archívnych dokumentov Milana Rastislava Štefánika. In: *Tamže*, s. 257-261; SABOV, Peter. Osudy osobnej knižnice generála Milana Rastislava Štefánika a jej súčasný stav. In: *Tamže*, s. 263-267.

Hoci sa ťažisko môjho príspevku sústreďuje na komplikácie ohľadne dosiahnutia dohody v otázke odkúpenia Štefánikovej pozostalosti medzi československým štátom a Štefánikovou rodinou v prvej polovici 20. rokov 20. storočia, sledujem v ňom osudy tejto pozostalosti aj v nasledujúcich desaťročiach. Najmä v prvej časti štúdie sa zameriavam na analýzu problémov v kontexte faktorov *rodina – štát – financie – múzeum*. Štúdia je z chronologického hľadiska ukotvená predovšetkým v medzivojnovom a čiastočne vojnovom období. Na záver iba v skratke približujem aj novšie osudy Štefánikovej pozostalosti a snahy o jej múzejnú prezentáciu v slovenskom prostredí.

Generála Dr. Milana Rastislava Štefánika zaraďujeme medzi najvýznamnejšie osobnosti moderných slovenských dejín. Veľká časť slovenského obyvateľstva ho aj dnes vníma ako národného hrdinu.² Patrí k tým slovenským historickým postavám, ktoré pozitívne rezonujú aj v súčasnej českej spoločnosti, hoci štát, pri zrode ktorého stál, teda Československá republika, dnes už neexistuje. Keďže M. R. Štefánik bol počas prvej svetovej vojny spolu s Tomášom Garrigue Masarykom a Edvardom Benešom popredným predstaviteľom československého zahraničného odboja a stal sa spoluzakladateľom republiky, bolo logické, že po tragickej smrti v máji 1919 sa veľmi skoro objavili prvé oficiálne návrhy na inštitucionálne ukotvenie jeho pamiatky, ktoré boli artikulované na najvyššej úrovni vlády a parlamentu.

Ministerská rada na svojom zasadnutí 12. mája 1919 v Prahe schválila návrh na uctenie si pamiatky tohto muža. Uznesenie vlády obsahovalo tri body: 1. Matke generála Štefánika mal byť doživotne vyplácaný dôchodok, oficiálne označovaný ako *dar z milosti* vo výške 20-tisíc korún ročne a po dohode s ministrom Vavrom Šrobárom jej mal československý štát darovať vhodné sídlo na Slovensku z tých nehnuteľností, ktoré prevzal ako štátny majetok od Uhorska. 2. Ministerstvo školstva a národnej osvety malo vydať súborné dielo M. R. Štefánika (obsahujúce nielen jeho vedecké spisy, ale aj publicistiku či korešpondenciu) a jeho menom mala byť pomenovaná buduca moderná československá hviezdáreň. 3. Nakoniec mali štátne úrady požiadať pražský magistrát, aby Malostranské námestie pomenoval po gen. Štefánikovi.³

O rok neskôr vláda schválila aj návrh na zriadenie Štefánikovho múzea, pričom spočiatku nebolo jednoznačne definované, kde by mala táto inštitúcia sídliť: „*Usneseno v zásadě, aby bylo založeno Štefánikovo museum, do kterého by pokud možno, byly získány sbírky zemřelého ministra, předměty týkající se vědecké práce jeho, jakož i předměty, jím osobně užívané. Ministr věcí zahraničních Dr. Beneš se zmocňuje, aby s dědici ministra Štefánika jednal o podmínkách, za nichž by byli ochotni předati předměty ty, do pozůstalosti po něm náležející, vládě československé, jakož i aby vyjednal podmínky a možnost transportu této pozůstalosti do čs. republiky. Otázka umístění a vybavení musea, výše nákladu a způsob jeho bražení ponechávají se pozdějšímu usnesení ministerské rady [...]*“⁴

² Podrobnejšie pozri MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik v blavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti*. Bratislava : Historický ústav SAV v Prodama s. r. o., 2011.

³ Národní archiv České republiky v Prahe (ďalej: NAČR), fond Předsednictvo Ministerské rady (ďalej: f. PMR), šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – uctění památky, č. 8197/19: Uctění památky ministra Dr. Milana R. Štefánika. Žiada sa pripomenúť, že premenovanie Malostranského námestia v Prahe sa nakoniec neuskutočnilo. Podobne v tomto období ani nevyšlo súborné dielo M. R. Štefánika. Štefánikovo meno nakoniec dostala pražská Ľudová hviezdáreň na Petříně.

⁴ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, 16375/20: Pozůstalost ministra generála Dra Štefánika – Převezení z Paříže. Výťah z protokolu o schůzi Ministerské rady, konané dne 21. května 1920.

Ako ukázal vývoj, otázka odkúpenia pozostalosti československým štátom a jej možného využitia na múzejné účely sa dostala do priameho vzťahu s otázkou udelenia penzie generálovej matke. Jedna vec boli rozhodnutia vlády, druhú stránku problému predstavovala byrokratická mašinéria: príslušné úrady riešili niektoré problémy dosť ťažkopádne, čo vyvolávalo rozpaky, ba až nevôľu, a to nielen samotných pozostalých po generálovi Štefánikovi. Boli to citlivé otázky, pričom ich zdĺhavé riešenie mohlo nahľadávať dôveru obyvateľstva voči vládnym kruhom a štátnemu aparátu. Tak napríklad približne mesiac po rozhodnutí o udelení penzie generálova matka o tomto geste vlády ani len netušila. Poslanec Ivan Markovič písomne v tejto záležitosti intervenoval priamo u predsedu vlády Vlastimila Tusara. Pripomenul, že nedávno sa osobne stretol s pani Albertínou Štefánikovou, ale tá nič nevedela o udelení daru z milosti.⁵

Minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár vyjadril súhlas s udelením spomínaného dôchodku, ale neodporučil darovanie nehnuteľnosti. Argumentoval tým, že vdova po nebohom košarišskom evanjelickom farárovi žije v kruhu svojej rodiny a takéto gesto štátu by pre ňu ani nemalo význam. Samotný Šrobár však otázku poskytnutia doživotného dôchodku generálovej matke spájal s predstavou, že ona a jej rodina sa zrieknu nárokov na dedičstvo po M. R. Štefánikovi a poskytnú ho štátu ako určitú protihodnotu. Už 12. mája 1919 bratislavskí ministerskí úradníci v Šrobárovom mene apelovali na predsedu vlády Karla Kramára, ktorý sa v tom čase nachádzal v Paríži: „*Prosím, aby všechny sbírky generála Štefánika nalézající se v Paříži byly rezervovány pro museum Štefánikovo, které se na Slovensku založí. Přijede-li do Paříže někdo z členů rodiny generála Štefánika, necht' je požádán, aby předměty patřící ministru Štefánikovi přenechal tomuto museu. Ministr Šrobár.*“⁶

Túto požiadavku Šrobár zopakoval aj v auguste 1919, keď prezídiu ministerskej rady odporúčal, aby sa v prípise, ktorým sa generálovej matke oznámi schválenie dôchodku, apelovalo na rodinu, aby táto vyšla v ústrety pri predaji zbierok, ktoré M. R. Štefánik zhromaždil počas svojho života a nachádzajú sa v Paríži.⁸

Generálov brat Kazimír Štefánik poskytol predbežný súhlas na prevezenie pozostalosti z Paríža do Československa (matka neskôr zdôrazňovala, že bez jej vedomia). Po vybavení všetkých formalít dopravili pozostalosť, uloženú v zapečatených debnách, vlakom. Debny dočasne umiestnili na zámku v pražskej Tróji, ktorý sa stal sídlom Pamätníka odboja (*Pamätník odbojě*). V týchto priestoroch bola pozostalosť aj podrobnejšie preskúmaná, inventarizovaná a ocenená. Spomínanú činnosť realizovala špeciálna odborná komisia v zložení: kpt. Korecký, správca múzea v Tróji, Karel Chotek, profesor Univerzity Komenského v Bratislave a zodpovedný za národopisnú časť zbierok, František Nušl z Českého vysokého učení technického, respektíve

⁵ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – uctění památky. Dr. Ivan Markovič [?] – Ministerskému predsedovi Vlastimilovi Tusarovi v Prahe. Luhačovice, 2. 7. 1919.

⁶ Podľa D. Kuzmíka súrodenci Igor a Ladislav Štefánikovci už v júni 1919 pricestovali do Paríža kvôli dedičstvu po bratovi Milanovi. V jeho parížskom byte vyhotovili súpis cennejšieho hnuiteľného majetku a usilovali sa o jeho zaslanie do Bratislavy, kde v tom čase žila matka Albertína Štefániková (u dcéry Eleny Izákovej). KUZMÍK, ref. 1, s. 257.

⁷ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, 7906/19: Ministerstvo zahraničních věcí Republiky československé – opis hughesogramu [telegramu] ze dne 12. května 1919.

⁸ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – uctění památky, 14626/19: Minister Československé republiky s plnou mocou pro správu Slovenska (ďalej skratka MPS) – Prezídiu Ministerskej rady (ďalej PMR). Bratislava, 13. 8. 1919.

štátnej hvezdárne na Ondřejove,⁹ František Slavík, mineralóg z Univerzity Karlovej v Prahe, a František Vávra, zoológ z Národného muzea v Prahe.¹⁰

V debnách sa nachádzali nielen rôzne archívne dokumenty, knihy, nábytok, astronomické prístroje, predmety osobnej potreby, ale napríklad aj národopisné či zoologické zbierky, ktoré Štefánik získal počas svojich ciest po celom svete, slovenské ľudové výšivky a keramika, zbierka porcelánu, drevorezy slávneho francúzskeho maliara Paula Gauguina atď. Generálova matka, „vd[ova] *Albertína Štefánik*“, adresovala v januári 1921 ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska Martinovi Mičurovi list, v ktorom vyjadrila ochotu predat' dedičstvo po svojom synovi československému štátu: „*Ponevác i so strany vládných kerubov i vo verejnosti má sa za to, že je želateľné, aby sa osnovalo Štefánikovo múzeum na pamiatku zosnulého národného hrdinu dr. Milana R. Štefánika z jeho vlastných zbierok, podpísaná i svojím menom i menom svojich synov a dcér [...] [ponúkam – P. M.] k zakúpeniu Vysokéj vláde Č. S. Republiky sem spadajúce predmety a zbierky zosnulého môjho syna Milana s účtívm dotazom: a) či je Vysoká Vláda naklonená tieže odkúpiť? b) ak ano, za aký obnos alebo protibodnotu?*“¹¹

Keď sa začali rokovania, respektíve prvé sondáže medzi zástupcami štátu a Štefánikovou rodinou, predovšetkým matkou Albertínou Štefánikovou, ohľadne odkúpenia pozostalosti, finančný limit bol stanovený na milión korún, hoci ju odborná komisia ohodnotila iba na 300-tisíc. Komisia zdôraznila, že jej hodnota spočíva len v tom, že sú to veci, ktoré patrili Štefánikovi ako významnému predstaviteľovi československého zahraničného odboja. Táto skutočnosť vraj predurčuje jej využitie len na múzejný a nie iný, teda napríklad vedecko-výskumný účel. Odborníci navrhovali umiestnenie Štefánikovej pozostalosti do budovaného Múzea československých légii v Prahe, teda fakticky v rámci Pamätníka odboja.¹²

Predstavy o sume sa však medzi zástupcami štátu a členmi rodiny diametrálne rozchádzali: štát síce ponúkol sumu milión korún, ale rodina bola zo zákona povinná zaplatiť rôzne dane a poplatky. Pozostalí po gen. Štefánikovi však požadovali vyššiu sumu, navyše odmietali platiť akékoľvek poplatky, ktoré by tento štátom vyplatený finančný obnos zmenšili.

Podľa informácií uverejnených na stránkach provládného *Slovenského denníka* rodina pôvodne požadovala oveľa vyššiu sumu (milión francúzskych frankov), ktorá mala byť vyplatená v československej mene na základe výmenného kurzu platného v roku 1919, čo malo byť údajne až 7 miliónov korún. Z toho iba jedna tretina mala byť vyplatená v peniazoch, dve tretiny kúpnej ceny mal štát rodine poskytnúť vo forme pozemkov.¹³ Nešlo o novinársku

⁹ E. Králiková (KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 269) uvádza nesprávne znenie priezviska tohto člena komisie ako Mušla. V skutočnosti malo v nominatívnej singuláre podoba Nušl (prof. František Nušl bol o. i. jedným zo smútočných rečníkov priamo na Bradle počas Štefánikovho pohrebu v máji 1919). F. Nušl pôsobil na Českom vysokom učení technickom v Prahe ako profesor matematiky, r. 1905 sa habilitoval na univerzite v odbore praktickej astronómie a geometrickej optiky. Po vzniku ČSR bol menovaný za správcu (neskôr riaditeľa) štátnej hvezdárne na Ondřejove, pôsobil aj ako predseda Českej astronomickej spoločnosti; r. 1926 menovaný za profesora astronómie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe.

¹⁰ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, 5167/22: Ministerstvo školstva a národní osvěty (ďalej MŠANO) – PMR v Praze. Praha, 8. 2. 1922.

¹¹ Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív v Bratislave, fond Minister s plnou mocou pre správu Slovenska (1919 – 1927), škatuľa č. 40, sign. č. 585/1921 prez.: Štefánikovo múzeum – ponuka Albertíny Štefánikovej vláde ČSR na zakúpenie predmetov zo zbierok jej syna M. R. Štefánika. Albertína Štefánik – Ministrom s plnou mocou pre Slovensko. Bratislava, 19. 1. 1921.

¹² NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, č. 5167/22: MŠANO – PMR. Praha, 8. 2. 1922.

¹³ Vysvetlenie o pozostalosti gen. Štefánika. In: *Slovenský denník*, roč. 5, 13. 8. 1922, č. 182, s. 1.

kačicu, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať, lebo uvedená suma – pre bežného obyvateľa nepochybne závatná – sa spomínala aj v úradnej korešpondencii.¹⁴

Najvyšší účtovný kontrolný úrad Československej republiky však adresoval vláde pripomienku, že neexistuje dostatočný dôvod na to, aby odborne odhadnutá cena 300-tisíc korún bola zmenená na vyššiu kúpnu cenu pozostalosti a že „*požadované osvobození od veškerých veřejných dávek [t. j. poplatkov] jakéhokoliv druhu není zákonitě přípustné*“.¹⁵

Štefánikovci však trvali na svojom. Generálova matka okrem iného argumentovala aj tým, že musí vyhovieť finančným požiadavkám rôznych veriteľov a bánk, u ktorých sa jej syn zadlžil ešte pred vznikom republiky. Medzi veriteľov domáhajúcich sa splatenia dlžôb patrili podľa informácie, ktorú v tlači zverejnil Igor Branislav Štefánik, aj Ivan Markovič, sociálnodemokratický politik, od októbra 1922 minister pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy: „*I tohoto nášho proletársko-milionárskeho drabého bratranca sme poprosili, aby urýchlil riešenie záležitosti, že by aj on mohol nazad dostať svojich vyše 11.000 korún, které mu nebohý [t. j. M. R. Štefánik, fakticky teda jeho pozostalí – pozn. P. M.] dlhuje*“.¹⁶

Okrem toho sa s rôznymi nárokmi voči dedičstvu hlásili aj ďalší ľudia a inštitúcie. Prednosta repatričného oddelenia ministerstva národnej obrany informoval v januári 1923 predsedníctvo vlády o tom, že v roku 1920 toto oddelenie po dohode s ministrom poskytlo financie architektovi V. Novákovi na Tahiti za účelom prevezenia tej časti pozostalosti, ktorá sa nachádzala vo Francúzskej Polynézii.¹⁷

Uvedená suma činila v prepočte na korunovú menu vyše 29-tisíc korún a príslušný prednosta žiadal, „*aby částka tato z kupní ceny za zmíněnou pozůstalost při výplatě rodině Štefánikové byla laskavě zadržena a zdejšímu oddělení ministerstva národní obrany přímo poukázána*“.¹⁸

Rokovania však čoskoro uviazli na mŕtvom bode: A. Štefániková dokonca prerušila komunikáciu s úradmi a ultimatívne požadovala buď urýchlené odkúpenie dedičstva štátom, alebo jeho navrátenie do rúk rodiny. V telegrame adresovanom ministrovi zahraničných vecí Edvardovi Benešovi sa dokonca vyhrážala, že vo veci dedičstva po svojom synovi (francúzskom štátnom občanovi) sa bude domáhať ochrany prostredníctvom francúzskeho konzulátu. Pre zaujímavosť uverejňujem tento dokument celý. Keďže ide o telegram, text je písaný bez diakritiky: „*Rozně sluby že vlada odkupi moju pozostalost po generalu Štefánikovi v štvrtom roku koncia sa že vlada kontrakt nepodpisuje a neplati navzdor uzavretiu ministerskej rady. Lež ani neplatit ani nevrátit, to nedovolim. Mna konecne do vlady nic. Mam do cinenia iba s vami ako so sukrornou osobou a nie s ministrom na ktoreho spolu s parizskou legaciou nabovaranie sveril moj syn Kazimír moj privatny majetok na vas bez mojho predchadzajúceho sublasu. Zan ste mi zodpovedny spolu so vsetkymi ztratami. Novinarskymi*

¹⁴ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, č. 8272/22: MŠANO – PMR. Praha, 12. 5. 1922.

¹⁵ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, č. 665/23: Nejvyšší účetní kontrolní úřad Republiky československé – PMR v Praze. Praha, 18. 1. 1923.

¹⁶ O gen. Štefánikovej pozostalosti. In: *Slovák*, roč. 4, 9. 8. 1922, č. 178, s. 3. V skutočnosti bol I. Markovič iba druhostupňovým bratrancom Milana Rastislava, Igora Branislava a ďalších súrodencov Štefánikovcov (ich staré matky – Ľudevíta Štefániková, rod. Šuleková a Hermína Boorová, rod. Šuleková – boli sestrami).

¹⁷ V tejto súvislosti je zaujímavá skutočnosť, že V. Novák bol autorom popularizačnej brožúry o Štefánikovi, v ktorej spomínal aj jeho astronomickú pozorovateľňu na Tahiti. NOVÁK, V. *Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik. Prvý minister války Československej republiky. Jeho život a skutky*. Pittsburgh : b. v. [1920]. Autor sa v úvode brožúry zmieňuje o tom, že ju písal skoro spamäti „*na mojej ceste cez Spojené štáty americké*“. Podrobnejší výskum by mohol odpovedať o i. aj na otázku, či spomínaná cesta nejakým spôsobom súvisela s prevozom Štefánikovej pozostalosti.

¹⁸ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení pozůstalosti, 1151/23: Ministerstvo národní obrany (ďalej MNO), repatriční oddělení – PMR v Praze. Praha, 30. 1. 1923, opis.

*grobiantstvom a praktikami vyplatat sa nikomu nedam. Matky generala Štefánika taketo jednanie je nedostojne. Komu je nie do kupi nech nekupuje. Ja nikomu nenanucujem. Lež po trojrocnom vyckavani mojej trpelivosti konec. Nie moje deti revolveruju. Lež ti co by chceli zbrabat moj majetok z'darma a figlami. [...] Ak sa neporobi definitivny poriadok ci tak ci onak behom troch dni zakrocim sudobne a sucasne budem si pytat z'stity Francuzska cestou jeho konzullatu bo tento moj majetok je francuzskeho povodu a mne francuzskym sudom vydany a tak nik mi nan siabat nesmie. [...] Tri roky bohy dost co by boli pojednali francuzski z'idia za dve hodiny a boli by aj platili lutujem, ze sa dnes musim takto sbovarat no nie mojou vinou teda prosim bud bezodkladne kontrakt podpisat a hotovym platit bud to vsetko mi [...] bezodkladne v celosti vratit. Vd[ova] Albertina Štefánik matka generala Štefánika.*¹⁹

Vláda sa usilovala z nepríjemnej situácie vykľučkovať a navrhla zvýšiť dar z milosti Albertíne Štefánikovej z pôvodných 20-tisíc korún na 50-tisíc korún ročne. „Slimačie“ tempo schvaľovacích procedúr však zrejme želaný efekt neprinieslo: návrh na zvýšenie bol totiž schválený na zasadnutí ministerskej rady 7. augusta 1922, ale prezident ho podpísal až 2. decembra 1922.²⁰ Minister Jozef Kállay však upozorňoval, že prvú výplatu tohto zvýšeného dôchodku doručili A. Štefánikovej až v januári 1923 (objektívne však treba zdôrazniť, že aj so spätnou platnosťou).

Obrat v komunikácii medzi Štefánikovcami a štátnou správou nastal zrejme až po tom, ako do hry vstúpil Vladimír Fajnor, synovec Albertíny Štefánikovej, ktorý zrejme požíval dôveru celej rodiny.²¹ V júni 1922 A. Štefániková napísala ministrovi Martinovi Mičurovi rozhorčený list: „Hoci som sa v januári rozhodla, že pozostalost' vláde nepredám ako pre trojročné od'ahovanie s pojednaním a platením, tak aj pre urgovanie rôznych veriteľov, no na pokyn pána Dr. V. F. [t. j. JUDr. Vladimíra Fajнора – P. M.], že tu je čas vec dojednať, a v dakol'kých dňoch budem už aj vyplatená, zmenila som moje rozhodnutie i znova pokúsila som sa usporiadať záležitosť s vládou [...].“²²

Hoci si najmä slovenskí politickí činitelia uvedomovali delikátnosť celého problému a poukazovali na to, že v tejto záležitosti musia úrady reagovať rýchle, ani teraz sa ju nepodarilo vyriešiť v časovom horizonte „dakol'kých dní“. Keď sa A. Štefániková s dcérou Elenou Izákovou v októbri 1922 osobne sťažovali v prezidentskej kancelárii, respektíve pracovníkovi tejto kancelárie Karlovi Strnadovi oznámili, že rodina znovu a definitívne odstupuje od zámeru predat' pozostalost' štátu, ten ich odkázal na generálne finančné riaditeľstvo. Spomínaný úrad bol totiž ministerstvom financií poverený na rokovanie s rodinou a K. Strnad matku požiadal, aby na tomto úrade oznámila vôľu celej rodiny a nechala ju zaprotokolovať. Matka i rodina reagovali podráždené, celú záležitosť vnímali ako byrokratické šikanovanie. V jednom zo svojich listov, adresovanom K. Strnadovi, A. Štefániková dokonca tvrdila, že primárnym cieľom niekoľkoročného naťahovania sa o pozostalost' je ožobračiť štefánikovskú rodinu. Spomínaný list interpretoval celú záležitosť politicky, na pozadí slovensko-českého vzťahu: „Toto považujem za najnovší vynález tobo smeru, ktorý aj doteraz len na tom sa trdil, len na tom pracoval:

¹⁹ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, 9557/22: Telegram Albertíny Štefánikovej – ministrovi Benešovi, 16. 6. 1922.

²⁰ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – uctění památky, 13941/22: Štefániková Albertína – zvýšení penze z milosti. MNO – Návrh na zvýšení daru z milosti. Praha, 24. 10. 1922.

²¹ Vladimír Fajnor bol synom senického advokáta Štefána Fajнора a Emílie Fajnorovej, rod. Jurenkovej (= sestry Albertíny Štefánikovej, rod. Jurenkovej) a teda bratancom M. R. Štefánika. Jeho rodičia boli zároveň krstnými rodičmi generála. V. Fajnor patril k významným slovenským právnikom, v r. 1920 – 1921 zastával post ministra pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy, neskôr bol prezidentom Najvyššieho súdu ČSR.

²² NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti. Pánu ministr. Dr. Martinovi Mičurovi v Bratislave vd. Albertíny Štefánik, matky gener. Štefánika posledná prosba o zkoncovanie pozostalostnej záležitosti po nebohom synovi. Bratislava, 6. 6. 1922.

*ako hmotne (ak by bolo možné, aj mravne) ubiť a ožobráčiť matku a celú rodinu gen. Štefánika!?! Dávno to všetci vidíme, no slovenská dobrodušnosť obe oči zažmurá nad týmto »bratským« počínaním a jednaním.*²³

Je otázne, či citovaný list odzrkadľoval osobné presvedčenie A. Štefánikovej, alebo či sa pod jeho rétoriku a argumentáciu podpísal vplyv najstaršieho syna Igora Branislava,²⁴ ktorý inklinoval k autonomistickému hnutiu. Uvedené tvrdenie totiž korešpondovalo s jeho myšlienkami o bratovej smrti, respektíve o údajnom systematickom a cieľavedomom utlmovaní generálovej pamiatky, čo dával do súvislosti s bližšie neidentifikovanou protislovenskou konšpiráciou („*on* [= Milan Rastislav Štefánik] *bol a ostal do smrti roduverným Slovákom, a preto aj zabýnul*“).²⁵

Napriek všetkým problémom sa však nakoniec celú vec podarilo doviest' do zdarného konca, hoci to trvalo ešte niekoľko mesiacov. Vláda prijala rozhodnutie, že za tú časť pozostalosti, ktorá bola uložená v pražskej Tróji, zaplatí rodine milión 250-tisíc Kč bez zrážky akýchkoľvek daní, poplatkov, dávok atď.²⁶ Kúpnopredajná zmluva však bola podpísaná až 7. marca 1923. Ako vidno, problém sa vliekol niekoľko rokov. Bol najvyšší čas, že sa túto citlivú otázku podarilo vyriešiť, veď v máji 1923 sa mala odhaľovať mohyla v Ivanke pri Dunaji, na mieste pádu Štefánikovho lietadla. Iniciátorom a v podstate aj investorom výstavby tohto Jurkovičovho diela bol práve Pamätník odboja, ktorý opatroval vo svojich pražských priestoroch Štefánikovu pozostalosť a usiloval sa ju získať do trvalej držby.

Niekoľkoročný spor o odkúpenie Štefánikovej pozostalosti zanechal v mnohých účastníkoch tohto príbehu trpké spomienky: medzi niektorými politikmi a úradníkmi vyvolávali požiadavky pozostalých rozpaky až nevôľu. Rodina sa zase počas dlhých nat'ahovačiek cítila zo strany štátu podvádzaná a klamaná (úradníci ministerstva národnej obrany sa v súvislosti s rokovaním o tahitskej časti Štefánikovej pozostalosti vyjadrili, že je len veľmi ťažké rokovať s príslušníkmi tejto rodiny, lebo sú presvedčení, že niekto ich chce okradnúť o dedičstvo; na druhej strane sa A. Štefániková sťažovala, že najprv jej sám E. Beneš sľúbil, že štát dedičstvo po synovi odkúpi, ale potom ju vraj príslušní úradníci nútili podpísať darovaciu listinu).

Celá kauza sa dostala aj na stránky tlače. Najmä opozičná autonomistická tlač si prihrievala svoju politickú polievocku: okrem iného obviňovala slovenských ministrov²⁷ z neschopnosti

²³ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení pozůstalosti, 13759: Albertina Štefánik, matka gen. Štefánika – Dr. Karolovi Strnadovi, radovi Kanceláře presidenta republiky, Praha – Hrad. Bratislava, 20. 11. 1922.

²⁴ V jednom zo svojich článkov publikovaných v dennej tlači Igor Branislav Štefánik tento svoj vplyv na matku otvorene priznal: „*Pomáham mojej matke i umom i grošom, nakoľko môžem, aby ju neopleli. A ponevác badajú, že ja najväčšmi stojím v ceste takým kupeckým spôsobom, čo najradšej za päť prstov kupujú a cirklami nadobývajú majetky bez platenia, nuž prirodzene mňa hľadajú pohaniť pred verejnosťou, mňa hľušia v prvom rade.*“ O gen. Štefánikovej pozostalosti. In: *Slovák*, roč. 4, 9. 8. 1922, č. 178, s. 3.

²⁵ Podrobnejšie MACHO, ref. 2, s. 45, 46.

²⁶ NAČR, f. PMR, šk. 584, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, č. 702/1579 S: Výťah z protokolu o schůzi ministerské rady, konané dne 19. ledna 1923 na Hradě. Niektoré zdroje uvádzajú, že rodine Štefánikovcov bolo v konečnom dôsledku vyplatených vyše 2 mil. korún. KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 270.

²⁷ V uvedenej záležitosti sa angažovali až štyria ministri-Slováci: Vavro Šrobár, Martin Mičura, Jozef Kállay a Vladimír Fajnor. Do kontaktu s touto problematikou však prichádzali nielen ďalší ministri (napr. národnej obrany, školstva a národnej osvety), ale aj prezidentská kancelária.

vybaviť túto vlečúcu sa kauzu k spokojnosti štefánikovskej rodiny.²⁸ Naopak, v centralistickej tlači sa objavila tendencia obviňovať Štefánikovcov z toho, že hrdinstvo svojho rodinného príslušníka si nechali dobre zaplatiť od štátu. Navyše, keď vláda a prezident schválili zvýšenie penzie Albertíny Štefánikovej, časť slovenskej verejnosti nadobudla dojem, že štátna správa sa necháva vydierať a ustupuje neprimeranému tlaku jednej rodiny.

Koncom roka 1921 a v prvých mesiacoch roka 1922 prebiehalo vyšetrovanie ohľadne údajného nepietneho uloženia Štefánikovho srdca a mozgu, ktoré hrozilo prerásť do škandálu. Podnetom boli informácie Dr. Richarda Frágnera, ktorý sa počas mobilizácie v roku 1921 ocitol v Bratislave, v bakteriologickom laboratóriu vojenskej posádkovej nemocnice.²⁹ Údajne tam v jednej skrini objavil nedôstojne odložený a zabudnutý biologický materiál, ktorý identifikoval ako srdce a mozog M. R. Štefánika. Len na okraj pripomínam, že oddelenie srdca a mozgu od ostatných častí Štefánikovho tela a ich zakonzervovanie vykonali počas úradnej pitvy odborníci hneď po tragickej udalosti v máji 1919.

Príslušné úrady začali preverovať uvedené informácie, prezidentská kancelária poverila vyšetrovaním tejto delikátnej záležitosti generálny inšpektorát československých vojsk. Vyšetrovanie viedlo k záveru, že informácie R. Frágnera sú tendenčné a zavádzajúce,³⁰ pričom sa zdôrazňovalo, že tieto preparáty sú v laboratóriu bratislavskej nemocnice uložené na výslovnú žiadosť slovenských politických činiteľov. Požadovali, aby neboli vyvezené z územia Slovenska. Predsedníctvo vlády rokovalo o tejto záležitosti s ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska M. Mičúrom. Ten síce uznal, že aktuálne uloženie telesných relikvií generála Štefánika – jeho srdca a mozgu – vo vojenskej nemocnici naozaj nie je príliš dôstojné, ale pripomenul, že najvhodnejšie riešenie by predstavovalo ich umiestnenie do priestorov plánovaného Štefánikovho múzea v Bratislave.³¹

V tejto súvislosti sa aktualizovala otázka, ako ďaleko úrady pokročili v záležitosti kúpy Štefánikovej pozostalosti, pričom sa v úradných aktoch vynorili dve koncepcie. Na jednej strane to bol projekt slovenských pamiatkarov, podporovaný slovenskými politikmi, ktorí chceli pozostalosť získať pre Bratislavu. Podľa ich predstavy mala tvoriť Štefánikova

²⁸ Spolityzovanie a „nacionalizáciu“ kauzy ilustruje napr. reakcia *Národných novín*. Redakcia uverejnila nielen sťažnosti A. Štefánikovej, ale aj svoje vlastné stanovisko: „*Duch slávneho generála Štefánika žije medzi nami. Matku jeho nesmie stihnúť kerinda. Čakáme bezodkladné vysvetlenie a nápravu v mene slovenského národa.*“ Okolo pozostalosti generála Milana Rastislava Štefánika. In: *Národné noviny*, roč. 53, 6. 8. 1922, č. 66, s. 1-2. Ľudácka tlač uverejnila niekoľko príspevkov na túto tému, pozri napr.: Gen. Štefánikovej Matkin list k slovenskej verejnosti. In: *Slovák*, roč. 4, 4. 8. 1922, č. 174, s. 1-2; O gen. Štefánikovej pozostalosti. In: *Slovák*, roč. 4, 9. 8. 1922, č. 178, s. 3 a 10. 9. 1922, č. 207, s. 4.

²⁹ Ide o pôvodný objekt letnej rezidencie ostrihomskeho arcibiskupa na Námestí slobody, ktorý koncom 19. storočia kúpila rakúsko-uhorská armáda. Zriadila v ňom nemocnicu, ktorá v týchto priestoroch fungovala aj po vzniku ČSR. V máji 1919 boli do vojenskej posádkovej nemocnice prevezené telesné pozostatky M. R. Štefánika a sprevádzajúcich talianskych letcov. Na nádvorí nemocnice prebehli aj smútočné ceremónie ešte pred prevozom Štefánikovho tela z Bratislavy na Brezovú a Košariská. Dnes v tejto budove sídli Úrad vlády SR.

³⁰ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – pozůstatky, č. 456: Československé zemské vojenské velitelství pro Slovensko (gen. Dr. Jan Červíček, náčelník zdravotnické služby ZVV pro Slovensko) – generálnímu inspektorovi čs. vojska plukovníku Dr. Macharovi. Bratislava, 24. 12. 1921.

³¹ NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1479, Milan Rastislav Štefánik – pozůstatky, č. 7043/22: PMR – Kanceláři presidenta republiky v Praze. Praha, 22. 2. 1922.

národopisná zbierka základ budúceho štátneho múzea, pre ktoré sa zrejme plánovali priestory Grassalkovichovho (dnes prezidentského) paláca.³²

Ambíciu disponovať Štefánikovou pozostalosťou a múzejne ju prezentovať širokej verejnosti však mal aj Pamätník odboja v Prahe. Táto inštitúcia, ktorá spadala pod rezort ministerstva národnej obrany, mala určitú výhodu: v jej priestoroch boli totiž Štefánikove zbierky už fyzicky prítomné, dočasne uložené. Po odkúpení štátom ich napokon naozaj získal Pamätník odboja a využil ich na plánovaný účel: stali sa súčasťou Múzea československých légii. V rámci neho sa širokej verejnosti prezentoval aj rekonštruovaný interiér Štefánikovho parížskeho bytu.

Predmety dokumentujúce Štefánikov život a jeho aktivity zostali v Prahe až do konca Prvej republiky. V roku 1935 adresovalo vedenie Slovenského národného múzea (SNM) v Martine žiadosť Ministerstvu národnej obrany v Prahe o vydanie niektorých významnejších pamiatok po Štefánikovi, ale správca martinského múzea Ján Geryk (neskôr) s neskrývanou iróniou prízvukoval, že „ministerstvo [bolo] ochotné [...] vypožičať z celej miliónovej pozostalosti len jeho francúzskeho uniformu so stužkou od vyznamenaní“.³³

Situácia sa zásadným spôsobom zmenila až po vzniku Slovenského štátu. Správa SNM sa už 15. marca 1939 obrátila na bratislavské ministerstvo národnej obrany, aby sa pokúsilo o získanie týchto zbierok pre Slovensko. Zrejme nešlo len o čisto formálnu záležitosť, ale v pozadí tejto stratégie stáli pravdepodobne aj osobné kontakty správcu Jána Geryka s ministrom Ferdinandom Čatlošom. Ako pripomína vojenský historik Peter Chorvát, obaja sa poznali ešte z čias rakúsko-uhorskej monarchie, kedy pôsobili v tajnom študentskom spolku *Mor hol*.³⁴

Na základe iniciatívy F. Čatloša sa po zdĺhavých rokovaniach s príslušnými inštitúciami v Prahe podarilo tento cieľ dosiahnuť. Múzejné predmety boli po prevezení na Slovensko umiestnené v priestoroch novozriadeného Vojenského múzea v Bratislave. Verejnosť si tak mohla prvý raz na pôde Slovenska prezrieť veľké množstvo predmetov pochádzajúcich zo Štefánikovej pozostalosti. Výstava, ktorá bola otvorená koncom mája 1940, však mala len dočasný charakter a pamiatky po Štefánikovi sa nestali súčasťou tejto múzejnej inštitúcie.

P. Chorvát však uvádza aj ďalšie okolnosti, ktoré boli zrejme rozhodujúce a nakoniec prispeli k vyneseniu „verdiktu“ nad osudom štefánikovských zbierok. Vojenské múzeum v Bratislave sa totiž nachádzalo v štádiu zrodu a zápasilo s elementárnymi problémami. Nielenže sídlilo v objekte, ktorého fyzický stav bol nevyhovujúci,³⁵ ale neustále trpelo aj nedostatkom odborných pracovníkov.³⁶

Pamiatky na Štefánika boli nakoniec 26. septembra 1940 prevezené z Bratislavy do Martina a uložené v priestoroch novej budovy SNM, ktorú projektovali a postavili tak, aby vyhovovala moderným kritériám múzejnej práce. Samotný prevoz mal slávnostný a ceremoniálny charakter: „*Ministerstvo národnej obrany a správa Slovenského národného múzea postaraly sa, aby sa pozostalost' previezla s patričnou úctou a pietou k nášmu bobatierovi.*“³⁷

³² NAČR, f. PMR, šk. 584, sign. č. 1579, Milan Rastislav Štefánik – zakoupení historicko-umělecké pozůstalosti, č. 8149/21: Pozůstalost ministra generála Dra Štefánika. Zřízení Štefánikova muzea.

³³ J. G. [= Ján Geryk]. Prevezenie pozostalosti po gen. Dr. M. R. Štefánikovi do Slovenského národného múzea. In: *Časopis Muzejnej slovenskej spoločnosti*, roč. 31, 1940, č. 3, s. 49, 50. Za poskytnutie tohto časopiseckého zdroja ďakujem kolegovi Mgr. Ľubošovi Kačírskovi, PhD.

³⁴ CHORVÁT, Peter. Vojenské múzeum v Bratislave 1939 – 1945 (plány verzus realita). In: *Vojenská história*, roč. 16, 2012, č. 3, s. 9.

³⁵ Išlo o tzv. Štefánikov dvor (predtým Mariánsky dvor), ktorý patril ministerstvu národnej obrany a nachádzal sa na dnešnej Mariánskej ulici v Bratislave.

³⁶ CHORVÁT, ref. 34, s. 9.

³⁷ J. G., ref. 33, s. 50.

V Bratislave vykonal prehliadku čestnej roty osobne minister gen. F. Čatloš, na bratislavskú železničnú stanicu sprevádzala pozostalosť čestná jednotka s vojenskou hudbou. Všetky predmety uložili do nábytkového voza,³⁸ vyzdobeného vencami, stuhami a zástavami, a ten umiestnili na nákladný vagón, ktorý pripojili k osobnému vlaku. Do Martina vlak dorazil až vo večerných hodinách, cez noc stála pri vozni odstavenom na martinskej stanici čestná stráž. Na druhý deň slávnostný prevoz pokračoval. V martinských uliciach boli prítomní nielen žiaci a študenti tamojších škôl so svojimi pedagógmi, ale aj zástupcovia úradov a spolkov, ako aj početné obecnosť. Voz prechádzal cez mesto v sprievode vojenskej hudby, nad hlavami ľudí krúžili lietadlá z piešťanského letiska. Pred budovou múzea predniesol slávnostný príhovor predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti Jozef Škultéty, ktorý vyjadril radosť nad tým, že Štefánikove zbierky konečne doputovali do Slovenského národného múzea. Do opatery ich prevzal správca J. Geryk.³⁹

Štefánikovo oddelenie bolo oficiálne sprístupnené v priestoroch SNM v Martine 1. júna 1941.⁴⁰ Exponáty sa nachádzali v šiestich miestnostiach, pričom návštevník mohol sledovať Štefánikov život takpovediac od kolísky až po hrob. Nejde len o obrazné vyjadrenie, generálova kolíska naozaj stála hneď v prvej sále. Nebol to však originálny exponát, ale verná kópia pôvodného artefaktu, ktorý vlastnilo múzeum v Piešťanoch.⁴¹

Len na okraj pripomínam, že piešťanskému múzeu venovali kolísku, ako aj iné predmety, generálovi súrodenci. V múzeu, ktoré založil správca tamojších kúpeľov Imrich Winter, tvorili tieto exponáty tzv. pietny kútik M. R. Štefánika. Nachádzal sa tu napríklad nábytok, ktorý kedysi tvoril súčasť zariadenia generálovho rodného domu (košarišskej evanjelickej fary) a nebol teda súčasťou dedičského konania po M. R. Štefánikovi.⁴² Do piešťanského múzea sa dostali aj niektoré dokumenty či trojrozmerné predmety, ktoré neboli zaradené do rámca kúpnopredajnej zmluvy medzi československým štátom a štefánikovskou rodinou: pôvodne síce „pricestovali“ z Paríža, ale príslušné inštitúcie ich odovzdali do rúk pozostalých ako pamiatky, ktoré mali údajne rodinný či vyslovene intímny charakter.

Podľa Evy Králikovej evokovala memoriálna expozícia gen. Štefánika v martinskom SNM interiér jeho parížskeho bytu na Rue Le Clerc č. 6. Bola „skutočne dôstojná, autentická, návštevníci ktorí prechádzali jej priestormi (salón, pracovňa či vojensky jednoducho zariadená spálňa plná krásnych spomienok na rodné Slovensko) [...], tak mali možnosť si priblížiť M. R. Štefánika v jeho najintímnejšej podobe ako

³⁸ E. Králiková sa v tejto súvislosti zmieta o poštovom vozni – pozri KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 270.

³⁹ J. G., ref. 33, s. 52.

⁴⁰ V období Slovenského štátu expozíciu navštívili viaceré prominentné osobnosti, v júli 1942 tak urobil v sprievode gen. F. Čatloša minister chorvátskej domobrany maršal Slavko Kvaternik. Podrobnejšie v prácach PEJS, Oldřich. Návšteva chorvátskeho maršala Slavko Kvaternika na Slovensku v roce 1942 a její politické pozadí. In: *Vojenská historie*, roč. 19, 2015, č. 1, s. 40-59; MACHO, Peter. Friendship of weapons and brotherhood of the spirit. Cultural, historical and symbolic dimensions of Slavko Kvaternik's official visit to Slovakia in 1942 (štúdia v tlači).

⁴¹ J. G. [= Ján Geryk]. Pamiatky po gen. Dr. M. R. Štefánikovi. In: *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 32, 1941, č. 2 – 3, s. 48.

⁴² Pavel Štefánik, hlava celej rodiny a prvý kňaz samostatného cirkevného zboru na Košariskách, zomrel r. 1913. Na otcovom pohrebe sa zúčastnil aj syn Milan, bola to jeho posledná návšteva Slovenska. Keďže už v tom istom roku si Košarišania zvolili nového farára, vdova A. Štefániková sa musela z fary vystáť: hypoteticky môžeme predpokladať, že časť pôvodného zariadenia fary, patriaceho Štefánikovcom, predovšetkým objemné a ťažké veci (napr. nábytok) sa vtedy dostali do domácnosti generálovej sestry Eleny, vyd. Izákovéj. V tom čase totiž žila so svojou užšou rodinou na Myjave (neskôr, za prvej republiky v Bratislave), teda spomedzi všetkých súrodencov najbližšie k rodným Košariskám i k Piešťanom, v ktorých sa nachádzalo spomínané múzeum založené I. Winterom.

*človeka s bohatým citovým životom, ale aj pragmatika, politika či vojaka nekompromisne kráčajúceho za vysnívaným cieľom.*⁴³

Napriek veľkému záujmu verejnosti však štefánikovská expozícia v Martine vydržala iba niekoľko rokov. Po roku 1948, teda v čase etablovania komunistického režimu, bola z politicko-ideologických dôvodov doslova deštruovaná, rozkúskovaná a jej jednotlivé časti delimitované na rôzne inštitúcie roztrúsené po celom Slovensku a spravidla skončili v „odľahých kútoch depozitárov“.⁴⁴

Hoci sa v roku 1968 pripravovala stála expozícia v Štefánikovom rodnom dome na Košariskách, tento projekt, pod ktorý sa autorsky podpísal najmä popredný historik a pracovník SNM Vladimír Zuberec, sa nakoniec nerealizoval – opäť z politických a ideologických dôvodov. Trvalo ešte ďalšie dve desaťročia, kým bola v roku 1990 v objekte bývalej evanjelickej fary sprístupnená stála expozícia M. R. Štefánika ako vysunuté pracovisko SNM-Múzea Slovenských národných rád na Myjave. V spomínanom múzejnom objekte však návštevník nenájde všetky existujúce pamiatky pripomínajúce život a činy tejto významnej historickej osobnosti. Z priestorových dôvodov by to zrejme ani nebolo možné.

V súčasnosti nie je Štefánikova pozostalosť sústredená v jednej inštitúcii, ale nachádza sa v rôznych múzeách, galériách, archívoch a knižniciach na území Slovenska i v Česku (napr. Gauguinove drevorezy, ktoré Štefánik objavil na Tahiti, vlastní Národní galerie Praha; jeho osobný fond je bádateľom prístupný v rámci Slovenského národného archívu v Bratislave).⁴⁵

Na záver tohto príspevku možno s určitým zadost'účením konštatovať, že srdce a mozog národného hrdinu nakoniec, našťastie, neskončili ako múzejné exponáty, hoci s takýmto riešením sa v oficiálnych kruhoch pôvodne počítalo. Ešte v roku 1928 boli spolu s pamätnými listinami pietne uložené tam, kam skutočne patria: do vnútra Štefánikovej mohyly na Bradle.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

Archívne pramene (Archival sources)

Národní archiv České republiky v Prahe:

- fond Předsednictvo Ministerské rady, 1918 – 1945

MVSR - Slovenský národný archív v Bratislave:

- fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1919 – 1927

Literatúra (Bibliography)

CHORVÁT, Peter (2012). Vojenské múzeum v Bratislave 1939 – 1945 (plány verus realita). In: *Vojenská história*, roč. 16, č. 3, 2012, s. 6-16.

⁴³ KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 270. V podstate teda martinskí múzejníci pragmaticky nadviazali na ideu svojich pražských kolegov, ktorí už na zámku v Tróji inštalovali interiér Štefánikovho parížskeho bytu.

⁴⁴ KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 270, 271.

⁴⁵ Podrobnejšie KRÁLIKOVÁ, ref. 1, s. 269-275.

- J. G. [= Ján Geryk] (1940). Prevezenie pozostalosti po gen. Dr. M. R. Štefánikovi do Slovenského národného múzea. In: *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 31, 1940, č. 3, s. 49-52.
- J. G. [= Ján Geryk] (1941). Pamiatky po gen. Dr. M. R. Štefánikovi. In: *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 32, 1941, č. 2 – 3, s. 48-50.
- KRÁLIKOVÁ, Eva (2010). Osudy jednej pozostalosti... (zbierka Milana Rastislava Štefánika). In: *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Miloslav Čaplovič, Bohumila Ferenčuhová, Mária Stanová (Eds.). Bratislava : Vojenský historický ústav – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci s Historickým ústavom SAV v Bratislave a Slovenským národným archívom v Bratislave, 2010, s. 269-275.
- KUZMÍK, Daniel (2010). Osudy archívnych dokumentov Milana Rastislava Štefánika. In: *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Miloslav Čaplovič, Bohumila Ferenčuhová, Mária Stanová (Eds.). Bratislava : Vojenský historický ústav – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci s Historickým ústavom SAV v Bratislave a Slovenským národným archívom v Bratislave, 2010, s. 257-261.
- MACHO, Peter (2011). *Milan Rastislav Štefánik v hlavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti*. Bratislava : Historický ústav SAV v Prodama, s. r. o., 2011.
- MACHO, Peter. *Friendship of weapons and brotherhood of the spirit. Cultural, historical and symbolic dimensions of Slavko Kvaternik's official visit to Slovakia in 1942* (štúdia v tlači).
- NOVÁK, V. [1920]. *Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik. Prvý minister války Československej republiky. Jeho život a skutky*. Pittsburgh : b. v., [1920].
- PEJS, Oldřich (2015). Návštěva chorvatského maršála Slavko Kvaternika na Slovensku v roce 1942 a její politické pozadí. In: *Vojenská história*, roč. 19, 2015, č. 1, s. 40-59.
- SABOV, Peter (2010). Osudy osobnej knižnice generála Milana Rastislava Štefánika a jej súčasný stav. In: *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Miloslav Čaplovič, Bohumila Ferenčuhová, Mária Stanová (Eds.). Bratislava : Vojenský historický ústav – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci s Historickým ústavom SAV v Bratislave a Slovenským národným archívom v Bratislave, 2010, s. 263-267.

Periodiká (Period press)

- Národné noviny*, roč. 53, 1922.
Slovák, roč. 4, 1922.
Slovenský denník, roč. 5, 1922.